

AZERBAIJAN

TÜRK KÜLTÜR DERGİSİ

REVUE PÉRIODIQUE DES TURCS D'AZERBAÏDJAN
TURKISH CULTURAL PERIODICAL
AZERBAÏDJANLI TÜRKLERİN

SAYI : 239

YIL : 31

M. ALİ RESULOĞLU HAYATA VEDA ETTİ

Azerbaycan'ın istiklâlini hazırlayan «Milli Azerbaycan Müsavat Halk Partisi»nin üç kurucu üyesinden hayatta kalan M. Ali Resuloğlu da aramızdan ayrıldı.

3 Şubat 1982 günü sabahın erken saatlerinde rahatsızlığını yenemiyerek ecele teslim olan M. Ali Resuloğlu, aynı gün öğle namazını müteakip İstanbul'da toprağa verildi.

Yüz yaşını dolduran Resuloğlu'nun ölümü büyük bir üzüntü yarattı. Hayatı başından sonuna kadar çetin mücadelelere sahne olan Resuloğlu'nun Azerbaycan'da başlayan mücadelesi, Türkiye'de, İran'da, Almanya'da, Lehistan'da, Romanya'da ve daha bir çok ülkelerde devam etti.

Azerbaycanın Milli lideri M. Emin Resulzade'nin amcası oğlu ve aynı zamanda kayınbiraderi olan M. Ali Resuloğlu için, Azerbaycan Kültür Derneği Merkez Yönetim Kurulu tarafından Dernek merkezinde bir anma toplantısı düzenlendi. 8 Şubat 1982 Cumartesi günü saat 11.00 de yapılan bu toplantıya üyeler ve gençler katıldı. Toplantıyı bir konuşma ile açan Dernek Genel Başkanı Feyzi Aküzüm, M. Ali beyin hizmetlerine değinecek daima hürmetle anılacak büyük bir lider olduğuna, Azerbaycan'ın İstiklâlle erişmesindeki mücadelelerine temas etti ve Azerbaycan'ın Rus bolşevik ordularının istilâsından sonra 60 yıl, büyük bir gayret ve heyecanla mücadelesini sürdürdüğüne de değindikten sonra yapılan saygı duruşu ile konuşmasını bitirdi.

Daha sonra Azerbaycan Kültür Derneği Genel Sekreteri Ahmet Karaca, tam metnini diğer sütunlarımızda verdiğimiz konuşmasını yaptı. Karaca'nın ilgi ile izlenen konuşmasını müteakip gençlerin okuduğu şiirlerden ve merhuma ait anlatılan hatıralardan sonra toplantı sona erdi.

Ufuk gümüş rengi, gülgeler kara,
Her akşam gönümde sızlıyor yara,
Ne tarafa baksam bana yabancı,
Sestm yetişseydi, bizim dağlara...

M. Ali Resuloğlu
Köstence. 4.6.1940

M. Ali Resuloğlu
(7 Nisan 1882 - 3 Şubat 1982)

M. Ali Resuloğlu
Bükreş, 9.4.1940

HICRAN DERDİ

Çok ağır hicran derdi, onu herkes çekemez,
Çok kuvvetlidir kolu, onu herkes bükemez,
Ağırdır, yıkıcıdır, vatansızlık şerabı,
Bu badeyi her yiğit kolay kolay içemez.

Vatansever her garibin, kalbi yurтта açtır,
Odlu kalbe ancak orda şifa suyu saçtır,
Gidip yurdu görmeden mahtun gönül açılmaz,
Yad illerin hazlarından, haz duyulmaz kaçtır.

Mehmet Ali Resuloğlu'nu Anarken

Ahmet KARACA

Azerbaycan Katalarından birinin büyük bir burcu yıkıldı. Asırlık bir yekke Azerbaycan çınarı büyük hasmetiyle devrildi. Bu büyük insan için yıkıldı, devrildi demek doğru değildir. Tarih oldu demek en isabetlisidir. Evet Azerbaycan Milli Müsavat Partisinin hayatta kalan kurucularından Mehmet Ali Resuloğlu geçtiğimiz hafta 3 Şubat 1982 Çarşamba sabahı, Hakkın rahmetine kavuştu.

Bugün burada, Azerbaycan Kültür Derneği çatısı altında, bu Büyüğümüzü, yılmı bilmeyen bir dava adamımızı, Azerbaycan Milli Hareketinin önde gelen bir uzvunu anmak için toplanmış bulunuyoruz.

Mehmet Ali Resuloğlu, 7 Nisan 1882 tarihinde Bakü'da doğdu. 3 Şubat Çarşamba günü İstanbul'da gözerini hayata kapadı. Onun mücadeleleri içinde geçen, Azerbaycan Türklerini mutlu günlere, İstiklâl ve Hürriyete kavuşturma için mücadele ile yoğrulmuş hayatı, bütün Azerbaycan gençlerine örnek oldu.

Rahmetli Resuloğlu, ta gençlik çağlarından başlayarak son nefesini verinceye kadar Azeri Türklerinin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik meseleleri üzerine ciddiyetle eğildi, gerek Çarlık istibdat idaresinin yıkılması, Azerbaycan'dan kovulması hususunda olduğu kadar, Komünist Rus zulmünün Vatandan defedilmesi için sürdürülen mücadelede, arkadaşlarının yanbaşında yer aldı.

Mehmet Ali Resuloğlu, gençlik çağlarında sürdürdükleri mücadelelerle ilgili olarak hatıratında şöyle diyor :

«1902 yılında bazı arkadaşlar, o sıracaki Çar rejimi aleyhtarlığı propagandasının etkisi altında kalmışlardı. Bu arkadaşlarla birlikte biz de bu siyasi cereyana atıldık demiyeceğim, başladık diyeceğim. Fakat bu cereyan bizi sürüklemeye başlandı.

1903 - 1904 yıllarında Resulzade Mehmet Emin Bey başta olmak üzere, birkaç arkadaşla birlikte «HİMMET» adı altında, millî sosyalist eğilimli bir parti kurduk. Yavaş da olsa bu teşkilât gelişmeye başladı. Partinin jeliâtinle basılan Tekâmül adlı bir dergisi de çıkıyordu. Bu dergi, sırasıyla Himmet Partisine mensup arkadaşların evlerinde basılıyordu. 1905 Rusya inkılabından sonra bu dergi Mehmet Emin Beyin müdürlüğü altında alenen matbaada basılarak çıkmaya başladı.

O tarihlerde Çarlık rejimini devirmek için Kafkasya'da çalışan İnkılâpçı Sosyalistler (SR), Bolşevikler ve Menşevikler ile temas halinde idik. Bu partilerin üçü de bizi kendi taraflarına çekmeye çalışıyorlardı ama, biz asla bunlara yanaşmıyorduk. Günlerden bir gün Stalin, beni ve Mehmet Emin Beyi davet etti ve kendilerine ithak etmemizi istedi. Biz ona, Bolşevik nazariye ve ruhunun, memleketimizin ruh ve yaşayış tarzına uymadığını söyleyerek tekliflerini reddettiğimizi bildirdik. Yanından ayrılırken bize, bir Rus'un adım söyleyerek «Falanca adam da bizi dinlemedi, biz de onu temizledik» diye tehditte bulundu. Biz de «Ne isterseniz onu yapınız. Biz'e vız gelir» diyerek yanından ayrıldık.»

Çarlık Rus istibdat idaresi, Japon harbi mağlubiyetinden sonra gevşettiği dizginleri, 1907 tarihinden itibaren sıkıya, siyasi kuruluşlara ve siyasetle uğraşanlara acımasız savaş açmaya başladı. Bu baskılar sonucu Rusya'dan siyasi güçler birbirini takip etti. Bu güçler, Avrupa ülkelerine, komşularına veya Çarlık Rus polisince tutuklanarak Sibirya tunduralarına yapıyordu. Bu sürgün ve göçlerden kurtulan Azerbaycan Türkleri mücadelelerini gizli yollarla sürdürdüler. Sosyalist bir renkten Milliyetçi - İslamcı bir tona bürünen, bu Çarlık Rus istibdat idaresinden kurtulma mücadelesini, bir siyasi organizasyon marifetiyle yürütmek gerekiyordu. Rus baskısı sonucu Azerbaycan'dan İstanbul'a geçen millî liderler, oradan vatana göndirdikleri basılı eserler, gazete ve dergilerde, mektup ve bildirilerde, süratle bu siyasi organizasyonun gerçekleştirilmesini, birlik ve beraberlik içinde Rus istibdat idaresi ile mücadeleye girişilmesini ısrarla istiyorlardı.

Rahmetli Mehmet Ali Resuloğlu, arkadaşları ile birlikte Azerbaycan Milli Müsavat Partisini nasıl kurduklarını, Azerbaycan'ın İstiklâl ve Hürriyetini bu Milli Siyasi kuruluşun etrafında saf bağlayan Azerbaycan Türklerinin nasıl büyük bir ruhla, büyük bir duygu ve gönül bağı ile davada yer aldıklarını belirtmek şöyle diyor :

«Herhangi siyasi, içtimai, tarihi hareket ve hâdiselerin, önceden zemini hazırlanmadan ve bazı faktörlere dayanmadan sebepsiz ortaya çıkmıyacağı herkesce bilinen bir gerçektir. Müsavat Partisinin kuruluşunda da Parti Kurucularının çevresinde cereyan eden hâdiselerden mühim olacakları ve bunların etkisi altında kalacakları da tabii idi...

1911 yılının bir Sonbahar günü idi. Arkadaşların gizli toplantı ve müşavere yeri olan Rahmetli Abbas Kâzımzade Bey'in kırtasiye mağazasının arka odasında Abbas Bey ile oturuyorduk. Arkadaşlarımızdan rahmetli Taki Nakioğlu Bey içeriye girdi ve bize «Gürcülein, Ermenilerin, Rusların siyasi partileri var, bizim neden olmasın. Biz de bir parti kuralım» dedi. Birkaç gün yaptığımız müzakere ve müşavere sonu «MÜSAVAT» Partisi'ni kurmaya karar verdik. Zaten o tarihlerde İstanbul'da bulunan Mehmet Emin Bey de bize yazdığı mektuplarda siyasi bir partinin kurulmasının şart olduğunu yazıyor, bu yönde hazırlıklar içinde olmanızı istiyordu...

Böylece MÜSAVAT Partisi kurulduktan sonra, Partiye kabul edilecek arkadaşları tesbit etmeye başladık. Bu da, o zamanki şartlara göre zor bir işti. Müsavat Partisine ilk aldığımız arkadaşlar şunlardır; Veli Mikailoğlu (İkinci Dünya Harbi sırasında İran'ı işgal eden Komünist Ruslar tarafından Zencan Şehri civarında yakalanarak Rusya'ya götürülmüş ve kuryona dizilmiştir.), Seyyid Hüseyin Sadık (Azerbaycan'ın tanınmış edebiyat ve san'at adamı, Sibirya'da sürgünde ölmüştür), Abdurrahim Bey (eceli ile ölmüştür), Ahunt Yusuf lakabıyla Yusuf Ziya (Türkistan'da basmacılarla birlikte Enver Paşa komutasında Bolşeviklerle çarpışırken şehit olmuştur), Seyyid Musavi (Çarlık Rus ajanları tarafından şehit edilmiştir).

Müsavat Partisine ilk katılan bu arkadaşları Azerbaycan'ın aydınları, işçi, köylü, esnaf ve tüccarları takip etti. MÜSAVAT üzer kişilik hücreler halinde faaliyetini sürdürüyordu. Üst düzeydeki gruplar arasındaki iritibatı Rahmetli Abbas Kâzımzade Bey kuruyordu. Partinin şubeleri, kısa bir zaman zarfında Kafkasya'nın her tarafında kurulduğu gibi, Güney Azerbaycan'da da açılmaya başladı.»

Mehmet Ali Bey ve Arkadaşları Müsavat Partisinin ilk programında, o günün havasına uyularak işçi ve köylü meselesine büyük önem verdiler. Türkler arasında Milliyetçilik cereyanı henüz başladığı için program İslâmî esaslar üzerine bina edil-

ç.İ. «İstiklâlini muhafaza etmiş müslüman memleketlerin İstiklâllerinin korunması, na, İstiklâlini kaybetmiş milletlerin de istiklâllerini kazanmaya yardım etmek» gibi görüşlere yer verilen Müsavat programında, ayrıca «İslâmın asil halkının bir eli Pekin'e ulaşacak, diğer eli de Avrupa'nın öteki ucunda Elhamra sarayına erişecektir» denilmekte, Türk süvarilerinin kahramanlıkları dile getirilerek «Düşmanın mahvedilmesi için mümkün olan her vasıtanın, hatta atların da hazır tutulması» tavsiye edilmekteydi.

Millî Müsavat Partisi, ilk programından da anlaşılacağı gibi İslâmî esaslar üzerine kurulu bulunuyordu. İslâm milletinden de kasıt Türklerdi. Türklük mefkûresi daha yeni bulunduğu için İslâm ağır basıyordu. Nitekim bu ağırlık, Partinin ilk programında yer verilen şu hususlardan iyice anlaşılıyordu :

— Milliyet ve Mezhep farkı gözetmeksizin bütün Müslüman halkın birleştirilmesi.

— İstiklâllerini kaybeden Müslüman Memleketlerin İstiklâllerine yeniden kavuşmalarının sağlanması.

— İstiklâlini koruma veya elde etmek için yapılacak savaşta Müslüman memleketlere manevî ve maddî yardım yapılması.

— Müslüman halklarının savunma ve saldırma gücünün gelişmesi için yardımda bulunulması.

— Bu fikirlerin yayılmasını engelleyen manâların kaldırılmasına çalışılması.

— Müslüman Birliğine ve ilerlemesine yardım edecek partilerle gerekli temasın sağlanması.

— İnsanlığın refahı ve ilerlemesi için çalışan yabancı siyasî partilerle icabında temas ve fikir mübadelesinin yapılması.

— Müslüman mevcudiyetinin ve onun ticarî, sınaî ve ekonomik hayatının gelişmesi ve bütün savaş vasıtalarının kuvvetlendirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması.»

Azerbaycan'da faaliyete geçen Millî Müsavat Partisi, Osmanlı İmparatorluğu ile de ilişkiler içinde bulundu. Nitekim Balkan Harbî sırasında Hıristiyanların, özellikle Rusların, Osmanlı İmparatorluğu'na harp açan Balkan Ülkelerine yardımlarına Müsavat Partisi seyirci kalamadı, Türkiye'ye yardım kampanyası açılmasını sağladı. Gizli bir beyanname yayımlayarak bütün Kafkasya Müslümanların, Osmanlı İmparatorluğu'na yardımda bulunmaları çağrısında bulundu. Rahmetli Resuloğlu, bu beyannamenin Bakü'de Yazar Seyyit Hüseyin Sadık tarafından kaleme alındığını, burada bastırıldıktan sonra Abbas Bey tarafından Tiflis'e götürülerek oradan postalandığını, Beyannamenin Kafkasya'da bir bomba gibi patladığını, bu hareketin Çarlığı ürküttüğünü yerî geldikçe keyifli keyifli anlatmaktan geri kalmadı.

Çarlık Rus İstibdat İdaresi'nin, Kafkasya'da giriştiği büyük baskı ve terör üzerine, MÜSAVAT'ın üç kurucusundan biri olan rahmetli Mehmet Ali Resuloğlu, Çarlık Polisinin takibinden kurtulmak için Türkistan'a giderek bir süre burada kaldı. Buhara'da, çok zengin bir Yahudi'nin finanse ettiği bir gazete'nin yazışları müdürlüğünü yaptı. Rahmetli Resuloğlu bu zengin Yahudi ile ilgili bir hatırasını anlatmaktan geri kalmadı. Bolşevikler Azerbaycan'ı işgal ettikten bir müddet sonra Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Şûrası Başkanı ve Millî MÜSAVAT Partisi Lideri Mehmet Emin Resulzade'nin, saklandığı Lahîç dağlarında yakalanması üze-

rine, Azerbaycan'da Millî bir hareketin başlamasını önlemek için, Milletler Komiseri Stalin'in Bakü'ye gelerek Mehmet Emin Resulzade ile Mehmet Ali Resuloğlu'nu Moskova'ya götürdü. Stalin, Mehmet Emin Resulzadenin Rusya Türkleri üzerindeki büyük tesirini yakinen bildiği için Resulzade'yi kazanmak istiyordu. Moskova'da, Resulzade'lere iyi muamele yapmakla birlikte gözden uzak tutmak istemiyor, onları yakinen izletiyordu. Onlar da Stalin'in bu ilgisinden yararlanarak Mehmet Emin Resulzade'nin Yurtdışına çıkmasını plânlıyorlardı. Merhum Mehmet Ali Bey bu zengin Yahudi ile ilgili olarak şöyle diyordu :

«Birgün Moskova'da Stalin, Mehmet Emin Bey ile bana haber göndererek Türkistanlıları temsilen Türkistan'ın çeşitli bölgelerinden gelen işçi ve köylülerden ibaret bir proleter heyetini, Kremlin'de kabul edeceğini, bizim de bulunmamızı istedi. Mehmet Emin Bey, kendisinin bu kabulde bulunmak istemediğini, benim gitmemin daha münasip olduğunu söyledi, Kremlin'e gittim. Türkistanlı proleter heyeti kabul edileceği salona Stalin'le birlikte gittim. Ben bir kenara çekilerek durumu izliyordum. Kalabalık Türkistanlı proleter heyet içinde, bizim zengin Yahudi'yi görmüyeyim mi. Yanına yaklaştım, hatırım ve ne zamandan beri proleter olduğunu gülümseyerek sordum. Herkes Stalin'le meşguldü. Yahudi renkten renge girdi, korkudan titriyor ve gözleri ile yalvarıyordu. Kendisini rahatlattım, fakat Yahudi zekâsına da hayran kaldım.»

Dirinci Cihan Harbî arefesinde, 1913 yılında Çarlık Sülâlesinin 300. yıldönümü münasebetiyle çıkarılan af üzerine, yurtdışında bulunan aydınlar Azerbaycan'a dönmeye başladılar. Mehmet Emin Resulzade İstanbul'dan, Mehmet Ali Resuloğlu Türkistan'dan Azerbaycan'a döndüler. Mehmet Emin Resulzade Müsavat Partisinin başkanlığına seçilerek Müsavat'ın büyük bir gelişme göstermesini, tüm Azerbaycanlıların siyasî kuruluşu haline gelmesini sağladı.

Müsavat Partisi, Resulzade'nin liderliğinde bir taraftan teşkilâtını geliştirirken diğer taraftan da programını yenibaştan ele alarak Türk Milliyetçiliği görüşünün ağır bastığı bu görüşü benimsedi. Müsavat'ın yeni programı Türk-İslâm sentezine istinat ettiriliyordu. Müsavatçılar bu suretle tarihî görevi de yerine getirmiş oluyorlardı. Nitekim, Çarlık Rus Ordularının Osmanlı İmparatorluğunun Doğu illerine taarruza geçeceği haberini, kardeş Türkiye'ye ulaştırmaktan geri kalmıyorlardı, Çarlık ordularına karşı sabotaj hareketlerine girişiyorlardı.

Müsavat'ın kurucuları, özellikle Mehmet Ali Resuloğlu, Lider Resulzade'nin bu millî davada muvaffak olması için her türlü imkânlarını kullanıyorlardı.

Müsavat Partisine paralel olarak Rahmetli Yusufbeyli Nasip Bey de, merkezi Gence'de olarak Türk Ademi Merkeziyet Partisi'ni kurmuştu. Gayeleri arasında bir fark bulunmayan bu iki partinin birleştirilmesinin Azerbaycan Türkleri için büyük fayda sağlayacağına, birlikten dirlik doğacağına inanan Millî Müsavat Partisi Lideri Resulzade, bu birliğin sağlanması için Mehmet Ali Resuloğlu ile Abbas Kâzımzade'yi görevlendirdi. Bu tarihî vazife ile ilgili olarak rahmetli Resuloğlu hatıralarında şöyle demektedir :

«1917 yılında Bakü'de toplanan Kafkasya Müslümanları Kongresine Gence şehrinde kurulan «Türk Ademi Merkeziyet» Partisinin kurucularından lider rahmetli Yusufbeyli Nasip Bey de gelmişti. Türk Ademi Merkeziyet Partisi ile Müsavat Partisinin birleştirilmesi meselesinin Nasip Beyle görüşülüp halledilmesi için Emin Bey, Abbas Beyle beni memur etti. Nasip Beyle bir otelde buluştuk. Bir süre müzakereden sonra bu iki Partinin birleşmesi kararına vardık. Partinin adı hak-

ında Nasip Bey, Partinin adının «Türk Ademi Merkezîyet Millî Müsavat Partisi» konulmasını teklif etti ve biz de bunu kabul ettik. Konuşma sırasında Nasip Bey, «Bu kadar uzun sözü kim söyleyecek. İlk zamanlarda Partinin bu adı böyle gider, bizim arkadaşlar da memnun olurlar. Zaman geçtikçe kısaltarak «Millî Müsavat Partisi» adını alır» dedi. Hakikaten de öyle oldu.»

Azerbaycan'da ilk Türk Cumhuriyetinin kurulması, Azerbaycan'ın istiklâl ve hürriyete kavuşması, Bakü'nün Ermeni-Rus komünist grubundan temizlenmesi, Türk Ordusunun Azerbaycan'ın yardımına koşması hareketlerinde Mehmet Ali Resuloğlu Bey de diğer millet hadimleri gibi şerefli yerini almasını bildi, diğer arkadaşları ile birlikte Azerbaycan Türk Devletinin kurulmasıyla Lider Resulzade'ye yardımcı oldular.

Mehmet Ali Resuloğlu merhum, Azerbaycan'ın 28 Mayıs 1918'de İstiklâlini ilan ederek ilk Türk Cumhuriyetini kurması üzerine, ilk iş olarak Bakü'nün Komünist Rus-Taşnak Ermeni gürubundan kurtarılması, Bakü'de katliama maruz kalan 17 bin Türk'ün karnın yerde kalmaması için Türk Ordusunun yardıma koşması, 3 ay gibi kısa bir zaman içinde Kahraman Mehmetçiğin Başkent Bakü'nün kurtarılması olayları içinde yer aldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Cihan Harbinde mağlûp olması üzerine Azerbaycan'da bulunan Türk Ordusu geri çekilmek zorunda bırakıldı. Körpe Azerbaycan Türk Cumhuriyeti, daha yetişmiş bir orduya sahip değildi. Zira İstilâci Çarlık İdaresi, Azerbaycan Türklerini askere almadığı için onlar askeri bilgilerden yoksun bulunuyordu. Türk Ordusunun Azerbaycan'dan çekilme kararı alması, Azerbaycan'ı dış düşmanlarla karşı karşıya bırakıyordu. Millî Hükümet, Türk Ordusunun Azerbaycan'dan ayrılmaması yollarını arıyordu. Rahmetli Resuloğlu bu konudaki hatıralarında şöyle diyor:

«Millî Şura Reisi Mehmet Emin Resulzade Bey, Türk Ordusu Kumandanları nezdinde, bizi bırakıp gitmemeleri hususunda çok rica ve ısrarda bulundu. Subayların rütbelerini bir derece yükselteceğini, askerlere çift maaş vereceğini söyledi. Bu konuda Subaylar arasında ihtilâf çıkması neticesinde gitme kararı ağır bastı. Türk Ordusu Gence'ye vardktan sonra kumandanları iyi münasebet içinde olan arkadaşımız Veli Bey Gence'ye gönderildi. Kalmaları için bir defa daha ricada bulunuldu. Fakat bu ricalar da kabul edilmedi. İşin en feci tarafı, Azerbaycan'da toplanan silâhları da beraberlerinde alıp götürmeleri oldu. Böylece askeri bilgiden yoksun bulunan Azerbaycanlılar, ordusuz ve silâhsız kalmışlardı.»

Azerbaycan Türklerinin iki yıllık mes'ut hürriyet ve istiklâl devri, 27 Nisan 1920 de Azerbaycan'ın komünist Ruslar tarafından istilâ edilmesi üzerine, Vatan ve millet, İstiklâl ve Hürriyet uğruna binlerce vatan evlâdının seve seve can vermesine rağmen, Rus zulüm idaresi, adı ne olursa olsun, yeniden hortladı.

Azerbaycan Türkleri, ellerine geçirdikleri her türlü silâhla düşmanı vatandan defetme mücadelesini yıllardan beri sürdürmekte, ele geçen her fırsatı değerlendirmektedirler. Sibiryaya sürgüne gönderilmek, kızıl kurşunlara hedef olmak Azerbaycan Türklerini sindirmedi, bilâkis mücadele azmini, mücadele sevkini kamçılıdı.

Mehmet Ali Resuloğlu, rahmetli Emin Beyle Moskova'da iken, Emin Bey'in Avrupa'ya kaçması planını da geliştirdiler. Emin Beye, Stalin'in emriyle Petersburg Kütüphanesinde araştırma yapma müsaadesi verildi. Onun da tıpkı Rahmetli Prof. Sadri Maksudi Bey gibi, Finlandiya üzerinden Hür Dünya'ya ulaşmasını, Millî Müsavat Partisi yeraltı teşkilâtı sağladı.

Rahmetli Mehmet Ali Resuloğlu, rahmetli Abbas Kâzımzade de Hazer deniz yolu ile İran'a kaçırıldılar. Bu kaçma olayı ile ilgili Mehmet Ali merhumun tıpkı bir hatırası var :

«Mehmet Emin Resulzade Bey'in Avrupa'ya geçmesinin sağlanmasından sonra, Millî Müsavat Partisi yeraltı teşkilâtı bizim de deniz yolu ile İran'a geçmemizi plânladı. Plân gereğince bir Türkmen kayıkçı bulundu. Fakat bizlerin kim olduğu kendisine bildirilmedi. Müstear adlarla kayığa bindik. Konuşmalarımıza çok dikkat ediyorduk. Birbirimize müstear adlarımızla hitap ediyorduk. Türkmen kayıkçı, Hazer'in dalgalarıyla belki yüzlerce defa boğuşmuş mahir, işinin ehli bir kimseydi. Biz konuşuyor, o dinliyordu. Tehlikeyi atlattığımız. Güney Azerbaycan sahillerine çıkmak üzereydik. Kürek çekmekten bıkmayan, bizim konuşmalara bazen bıyaktından gülen bu mahir mert Türk evlâdı birden dillendi. Hepimize öz adımızla hitap ederek muvaffakiyetler diledi. Emin Beyi kasdederek «Benden de Kişiyi çok çok selâm söyleyin.» dedi. Hayretten dona kalmıştık.»

Rahmetli Resuloğlu, İran'dan Türkiye'ye gelerek Komünist Rus istilâclarına karşı, dava arkadaşları ile birlikte Millî Mücadeleyi sürdürmeye devam etti.

Resulzade'nin başkanlığında Azerbaycan muhacereti, büyük bir azimle komünist Rus istilâsını Dünya'ya açıklıyor, peşpeşe çeşitli dergiler ve yayın organları yayınlayarak, Rus zulmünü, komünizmin insan hayatını hiçe sayan bir silâh olduğunu, Azerbaycan'da cereyan eden olayları, hareketleri, yeraltı Müsavat Partisinin verdiği büyük mücadeleyi, yayınladığı bildiri ve gazeteleri dünya ve Türkiye kamu oyunun dikkatine sunuyordu. Bu Millî hareketin içinde Müsavat Partisinin kurucusu Mehmet Ali Resuloğlu da yer alıyordu. Fakat düşman komünist Rus istilâcları da Müsavat'ın bu mücadelesine seyirci değildi. Müsavatçıların Türkiye'den atılmasını ısrarlı bir şekilde Türkiye'den talep etmekte, Azeri neşriyatına son vermesini istemekteydi. Bunda da başarılı oluyordu. Nitekim 1932'lerde başta Mehmet Emin Resulzade olmak üzere Türkiye'de bulunan Müsavatçılar yurtdışı ediliyorlardı. Yurtdışına çıkarılmalardan biri de rahmetli Mehmet Ali Beydi. Yalnız bu meselede biterslik vardı. Mehmet Emin Resulzade merhum ve diğerleri Trakya'da yurtdışı edilirken, rahmetli Ali Bey Suriye hududundan çıkarılmak isteniyordu. Nihayet onu da arkadaşlarından ayırmadılar. Bu defa Defa Azerbaycan Millî Müsavat Partisi liderlerinin mücadele merkezi Varşova oluyordu. Azerbaycan Türkleri'nin komünizmle mücadele, Rus emperyalizmiyle mücadele sahası bu şekilde Avrupa'ya kaydırılmış bulunuyordu. Başta Polonya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde devam eden bu şanlı mücadele, İkinci Dünya Harbinin cehennemi içinde, Azerbaycan Türkleri'nin komünist Ruslara karşı sürdürdüğü savaşta, binlerce Azerbaycan genci, vatanı kurtarmak için teşkil edilen Azerbaycan lejyonunda vuruşuyordu. Bu mücadele'de, Almanların yanlış, bilgisiz tutumlarına rağmen önderliği, Resulzade'nin başkanlığında yine Millî Müsavat Partisi yürütülüyordu.

Mehmet Ali Resuloğlu Bey'in çeşitli yönleri yanında şairliği de vardır. O'nun Azerbaycan dergisinde yayınlanan bazı şiirlerinden parçalar vermek istiyorum. O Varşova'da yazdığı Yurda Hasret şiirinde şöyle diyor :

Ey beni bekleyen yavrum, bekleme,
Gelemedim, belki daha gelemem.
Ömrümün hazanı hicranla geçti,
Gülemedim, belki daha gülemem.

Zindan oldu bana Varşova şehri,
Ben mi çok kahroldum, ya Vistül nehri?
İkimiz de çıktık bu ağır kahrı,
Bundan fazlasını artık çekemem.

Yine Varşova'da yazdığı bir başka şiirinde biraz karamsarlık duygusuna kapılan Resuloğlu, vatanda geçen ömrü cennet saydığını belirterek yurt için yanmayanın eremeyeceğini şöyle dile getiriyor :

Men garibem, aşk od'uyla yanaram,
Geçmiş ömrü güzel cennet sayaram,
Yurda dönemezsem, cennet de olsa,
Özümü Tamug da yanar sayaram.

Men odluyam, gizleyemem derdimi,
Yurt için yanmayan, bilmem erdi mi
Dertler mezarına düştüm, gömüldüm,
Bilmem Murad'na felek erdi mi?

Merhum Resuloğlu takriben doksan yaşlarında bulunduğu sırada, sıkıntılılarından rahmetli A. Vahap Yurtsever Bey'e bahsederken, o da okumasını, tekrar şiir yazmaya başlamasını salık verir. Bunun üzerine «Ülküdaşım Vahap Bey'e» başlıklı şiiri kaleme alıyor. O diyor ki :

Meni zorluyorsan şiir yazmağa,
Tatlı meyve vermez, yıpranmış ağaç!
Hürriyeti men ki her an isterem,
Gönülümde kalmadı başka bir amaç.

Yılanın akıyla kızılı olmaz,
İkisi de Rustur, sokar seni kaç!
Tahammül kalmadı hicran derdine,
Men Yalvaç değilim, soyadım Yalvaç!

İkinci Dünya Harbinden sonra, rahmetli Mehmet Emin Rzulade ve diğer Müsavatçı liderler Türkiye'ye döndüler. Türkiye'ye dönenlerden biri de Resuloğlu Mehmet Ali Bey merhumdu. Resuloğlu CHP Genel Merkezinde memur olarak bir göreve tayin olunmuştu. Türkiye çok partili hayata başlamış, birçok siyasi partiler kurulmuştu. O sırada günün siyasi ve aktüel konularından birisini işçilerin sendika kurma, onlara grev hakkı verme meselesi teşkil ediyordu.

Mehmet Ali Bey, Azerbaycan'da 2 yıllık İstiklâl ve Hürriyet döneminde Bakü sanayinde çalışan işçilere komünistlerin, ermenilerin nasıl çengel takmak istediklerini, onları nasıl grev yapmaya kışkırttıklarını, bu suretle milli devleti içten yıkmaya çalıştıklarını, grevleri önlemek için Partili arkadaşları ile yüzlerce defa işçilerle görüşerek onların tahriklere kapılmamalarını sağlamıştı. Bir gün rahmetli Vahap Yurtsever Beyin evinde, yaptığımız bir sohbette şunları söylemekten kendini alamadı :

Rus işgalinden kaçan Türklerin yığılacağı olan Türkiye'de de, çok partili hayat başlayınca, aynı tahriklerin olacağı endişesi içindeydim. Halk Partisi'nin dışında bulunan DP işçilere grev hakkı verilmesini, onların sendika kurmalarını istiyordu. 1950 seçimlerinin arifesinde CHP'nin Ankara'da yaptığı bir mitinge ben de gitmiştim. Beni de konuşturdular. Onlara sendika kurma, grev yapma haklarının veril-

mesi konusunda çok titiz davranılması gerektiğini, bizim Azerbaycan'da bu konuda çok güçlüklerle karşı karşıya kaldığımızı, konunun çok hassas bir mesele olduğunu söyledim.

Rahmetli Mehmet Emin Bey, benim bu konuşmamı hoş karşılamadı. O Türkiye'nin iç meselelerine bizim karışmamızın doğru olmadığını, hele siyasi partilerin sürtüşmelerinden uzak durmamız gerektiğini, partilerüstü kaldıkça Millî Azerbaycan davamıza daha çok hizmet etmiş bulunacağımızı belirtti ve «Senin kürsüden, haklı olsan da, böyle bir fikir beyan etmen CHP muhaliflerince hoş karşılanmaz. Yurt Demokrat Partileri iktidar olabilirler» dedi, Azerbaycan Millî Davamız ve Mücadelemiz ile ilgili olarak Emin Beyin bu görüşlerini ben de çok haklı ve yerinde buldum.»

Rahmetli Mehmet Emin Bey'in ölümü O'na çok ağır bir darbe oldu. Ağlıyarak «keşke ben ölseydim de Emin Bey yaşasaydı» diyordu. Bunu yüreктen istediğine emindim. Emin Bey'in azraille mücadele edemediğine de kıızıyordu. Gerek ki yüz yaşına kadar yaşamalıydı. Ölümüne de olsa mücadeleden kaçmak olmaz. Rahmetli sözünde durmasını bildi. Yüz yaşında hayata gözlerini yumdu. Bu arada O'nun için mes'ut bir olay da meydana geldi. Oğlunu Türkiye'de ağırlamak inkâmına kavuştu. Tek hasretli, tek hasretlisi Vatan Azerbaycan kaldı.

Ebedi uykunda rahat uyu Aziz Mehmet Ali Bey. Azerbaycan gençliği, emanet ettiğiniz Millî Azerbaycan davamızı sırtladığı gibi, kızıl yılanın başını ezerek gasbedilen Hürriyet ve İstiklâlimizi, insanca yaşama idealimizi tekrar ihya etme karar ve azmindedir. Rahat uyu, Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun, Aziz Mehmet Ali Bey.

TEŞEKKÜR

Değerli Dost ve Hemşehrilerimiz tarafından Derneğimize yapılmakta olan bağışlar devam etmektedir. Dergimizin geçen sayılarında kıymetli bağışlarından dolayı teşekkürlerimizi sunduğumuz yurttaşlarımızdan ayrı olarak bu defa, aşağıda isimleri yazılı yurttaşlarımız değerli bağışlarıyla Dergimizin muntazaman yayınlanmasına yardımcı olmuşlardır :

Sayın Nurettin Gilen	200.— TL.
» Genç folklorcüler	12.000.— »
» Dost gurubu	3.850.— »
» Yurtaş gurubu	5.160.— »
» Süleyman Tekiner (100 Mark)	5.900.— »
» Mehmet Akyol (25 florin)	1.310.— »
» Nurdag Aktaş	595.— »
» İsmail Tatoglu	1.800.— »
» Bir vatandaş	200.— »
» Rıza Kozanoğlu	1.100.— »
» Musa Necip Osmancıoğlu	500.— »
» Abdullah Elmas	500.— »
» Temraz Kesemenli	1.100.— »

Bu yurttaşlarımıza candan teşekkür eder, sonsuz sevgi ve saygılar sunarız.

AZERBAJYAN KÜLTÜR DERNEĞİ
MERKEZ YÖNETİM KURULU